

Om de schoonheid van natuur

Michiel Purmer, 2018. Het landschap bewaard. Natuur en erfgoed bij Natuurmonumenten. Verloren, Hilversum, 464 pagina's, met registers van geografische en persoonsnamen, € 39,-. ISBN 9087047517, 9789087047511

Af en toe verschijnt er in Nederland een proefschrift dat ook voor niet-specialisten leesbaar en belangwekkend is. Het boek van Michiel Purmer is er zo een. Op een geslaagde wijze combineert het de persoonlijke passie van de auteur, zijn professionele ervaring als cultuurhistorisch specialist bij Natuurmonumenten

en de structurele aanpak die vereist is bij een wetenschappelijk betoog. De persoonlijke passie blijkt al uit het feit dat veel van de talrijke afbeeldingen in het boek afkomstig zijn van de auteur. De professionele ervaring komt naar voren in de gekozen afbakening – Natuurmonumenten – en in de grote hoeveelheid bronnen en observaties waar de auteur uit kan putten. De wetenschappelijke aanpak zorgt ervoor dat het betoog, met deze overvloed aan gegevens en een hartstochtelijk aanwezige auteur, toch keurig op de rails blijft. Gedurende de hele rit biedt het ons observaties, overwegingen en aanbevelingen die een actueel en waardevol licht werpen op de culturele dimensies van natuurbescherming. En dat alles in helder en vloeiend geschreven Nederlands.

De centrale vraag van het proefschrift is: "Hoe verhouden natuurlijk en cultureel erfgoed zich tot elkaar in het beheer van Nederlandse natuurgebieden en in het bijzonder in de terreinen van Natuurmonumenten?" Purmer kiest de invalshoek van de landschapsbiografie. Hij onderzoekt het landschap niet alleen als een samenspel van ecologische en culturele processen – zoals dat in de meeste interdisciplinaire landschapsbenaderingen gebeurt – maar kijkt ook naar de mensen die

actief aan dat samenspel vorm geven: de 'auteurs' van het landschap. In het theoretische hoofdstuk zet hij zijn benadering verder uiteen, in relatie tot concepten zoals cultureel erfgoed en vakgebieden zoals historische en culturele geografie. Over de landschapsecologie concludeert hij dat zij natuur en landschap weliswaar dichterbij elkaar heeft gebracht, "maar wel vanuit een dominante fysisch-geografische en ecologische invalshoek". Daarmee is de brug naar cultureel erfgoed wankel geworden. Purmer gaat ook in op de conceptualisering van natuur en landschap en behandelt onder andere de studies van Simon Schama en William Cronon, die beide grote vraagtekens plaatsen bij een strikte scheiding tussen natuur en cultuur. Niettemin kiest hij voor de indeling van natuurbeelden die in Nederland gangbaar is: functionele natuur, arcadische natuur en wildernis, waarbij de laatste, als niet-culturele natuur, geldt als de meest pure en échte natuur. Daarmee legt hij de kritiek van Schama en Cronon zonder veel argumentatie terzijde. Heel erg is dat niet, want door de scherpte van zijn observaties komen de vraagtekens in de rest van het boek toch volop aan de orde.

Na een beknopt historisch overzicht van het beheer van natuur en landschap van 1870 tot nu volgt de kern van proef-

schrift. Purmer presenteert vier gedetailleerde voorbeeldstudies van de wijze waarop Natuurmonumenten is omgegaan met de cultuur en natuur in geselecteerde terreinen: (1) de landschapsbescherming in het Eerder Achterbroek, voortbouwend op de pogingen van de baron van Pallandt om dit Saksische boerenlandschap naar Engels landschapsmodel te behouden; (2) de omgang met het militair erfgoed van de Atlantikwal in de duinen, waarin gaandeweg meer aandacht kwam voor de cultuurhistorische betekenis van militaire artefacten; (3) de ontwikkeling van aankoop en beheer in het Geuldal, waar landbouw, maar ook botsende natuurvisies het door Heimans zo geprezen natuurschoon bedreigen; en (4) de totstandkoming en implementatie van het Plan Goudplevier in het Mantingerveld, waarin Natuurmonumenten zelf grootschalige natuurontwikkeling ter hand neemt. Elk van deze voorbeeldstudies – prima afzonderlijk te lezen – biedt kostelijk leesvoer voor wie geïnteresseerd is in landschappen en hun historische ontwikkeling.

Voor meer details over deze voorbeeldstudies verwijs ik naar het boek. Wel stip ik enkele opvallende uitkomsten aan. Eén daarvan is de grote dynamiek van natuur en landschap. De kaart van een landschap is – in de woorden van promotor Hans Re-

nes, op wiens gedachtegoed het boek nadrukkelijk voortbouwt – “een foto van een hardloper”. Natuur en landschap veranderen voortdurend en soms verrassend snel, niet alleen door de invloed van landbouw en toerisme, maar ook door natuurprocessen zelf. Singels en houtwallen groeien uit. Bossen verouderen. Soorten komen en gaan. Opmerkelijk, maar niet verbazend voor Nederland, is de vervlechting van functionele, arcadische en wilde natuur. De arcadische natuur van nu is de functionele natuur van voorheen. Functionele overwegingen zijn er ook bij ‘wilde’ natuur, bijvoorbeeld de beheerkosten bij de inzet van grote grazers voor landschapsonderhoud. Als het gaat om de streefbeelden van natuurbeheer blijken arcadische natuur en wildernis nauw verweven. Het plan Goudplevier, bijvoorbeeld, richt zich bij natuurontwikkeling op een heidelandschap met ruimte voor stuifzanden en jeneverbes. Purmer noemt dat ‘arcadische wildernis’. Wat verder opvalt is de invloed van cultureel bepaalde streefbeelden op de ‘auteurs’ van landschapsontwikkeling. Tot die auteurs horen niet alleen prominenten, zoals de baron, maar ook lokale burgers. Zelfs in historisch jonge dorpsgemeenschappen, zoals Nieuw-Balinge in het Mantingerveld, is er een grote betrokkenheid bij het landschap als cultureel erfgoed; deze betrokkenheid speelde een

positieve rol bij de ontwikkeling van het gebied.

Purmer’s proefschrift toont overtuigend aan hoe belangrijk landschapsbiografie is voor het zien en begrijpen van de natuurlijke rijkdom van ons land. Hij pleit ervoor om bij natuurbeheer integraal te denken vanuit het ‘ensemble van natuur en cultuur’. Naast biologische verscheidenheid dienen schoonheid en herkenbaarheid criteria te zijn bij de vormgeving van natuur en landschap, óók als het gaat om natuurontwikkeling en *rewilding*. Een interessante vraag voor dit tijdschrift is welke rol de landschapsecologie daarin kan spelen. Blijft zij een op landschap toegepaste, maar vooral natuurwetenschappelijk georiënteerde tak van ecologie? Of kan zij een rol spelen bij het slechten van de muren tussen culturele en biologische specialismen? Is er zoiets denkbaar als een biografische landschapsecologie, waarin de menselijke auteurs (en de lezers!) van het landschap een plek krijgen tussen biotische en abiotische processen? Purmers boek biedt een degelijk en inspirerend uitgangspunt, niet alleen voor een hernieuwde kennismaking met de beschreven landschappen, maar ook voor het overdenken van dergelijke fundamentele vragen.

KRIS VAN KOPPEN